

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

Φιλοκαλική ἐνημέρωση

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἡ ὁμορφιά εἶναι θεραπευτική

Ἡ Ὁρθόδοξη Θεολογία εἶναι κατεξοχὴν φιλοκαλική. Ἡ Ποιμαντική, ἐκτὸς ἀπὸ «ἐπιστήμη ἐπιστημῶν» ὀρίζεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸ Θεολόγο καὶ ὡς «τέχνη τεχνῶν». Εἶναι λοιπὸν αὐτονόητη ἡ σύνδεσή της μὲ τὶς τέχνες καὶ τὶς καλὲς τέχνες. Πρόσφατα μάλιστα τὴν εἶχαμε χαρακτηρίσει ὡς τέχνη τοῦ ἐφικτοῦ καὶ τοῦ ἀνεφικτοῦ, τοῦ πιθανοῦ καὶ τοῦ ἀπίθανου ἀλλὰ καὶ τοῦ παράδοξου¹.

Μὲ τὸ «ἐργόχειρο» καὶ τὴν «ἐργασία τῶν ἐντολῶν» ἐπιχειρεῖ νὰ χειραγωγῆσει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στὸ καθ' ὁμοίωσιν φροντίζοντας «τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἐπανορθώσασθαι», «ἄχρισ οὐ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ἡμῖν» (Γαλάτας δ' 19), ὁ Ὅποιος εἶναι «ὁ ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων» (Ψαλμὸς 44,3). Αὐτὴ ἡ ὁμορφιά, αὐτὸ τὸ κάλλος ἀνακλάται καὶ φωτίζει ὡς δόξα τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μεταμορφώνει καὶ τοὺς καλεῖ σὲ κοινωνία, «ὄθεν καὶ κάλλος λέγεται ὡς πάντα πρὸς ἑαυτὸ καλοῦν»².

Φιλόκαλος καὶ φιλοκαλικὸς εἶναι λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού δέχεται τὴν κλήση νὰ συμμετάσχει στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, πού Ἐκεῖνος ἐπιτρέπει νὰ φανερωθεῖ καὶ γίνεται ἀντιληπτὴ «καθὼς δυνάμεθα», ὅπως οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι στὸ Θαβῶρ θεώρησαν τὴ δόξα Του «καθὼς ἠδύναντο».

Ἐλέχθη ὅτι «ἡ Ὁμορφιά θὰ σώσει τὸν κόσμον»³. Ποιὰ ὁμορφιά; Ἡ ὁμορφιά τοῦ Θεοῦ ἀσφαλῶς. Κι αὐτὴν τὴν ὁμορφιά διακονοῦν οἱ ἱερεῖς μας οἱ ὁποῖοι πασχίζουν νὰ ξαναδώσουν τὸ «πρωτόκτιστον κάλλος» στὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ σμιλέψουν πάνω του τὴ νέα μορφή, ἐκεῖ ὅπου τὸν συναντοῦν νὰ μὴν ἔχει «εἶδος οὐδὲ κάλλος καὶ τὸ εἶδος του ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους» (πρβλ. Ἡσαίου 53,2), παραμορφωμένο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Εὐαίσθητοποιημένοι οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὴν τόση ὁμορφιά τοῦ Θεοῦ θέλουν νὰ κάνουν τὸν κόσμον ὡραιότερο μέσα στὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, νὰ ἀπαλείψουν κάθε εἶδος ἀσημῖα καὶ νὰ προλαϊάνουν τὸ δρόμο γιὰ τὴν εὐμορφία. Γι' αὐτὸ κι ἀνακαλύπτουν τὴν ὁμορφιά ὅπου ὑπάρχει, ὅ-

που αὐτὴ φανερώνεται φυσικὰ ἢ ἠθικὰ, κατὰ φύσιν ἢ ὑπὲρ φύσιν⁴. Ἐχουν βέβαια ν' ἀντιπαλέσουν μὲ τὸν «μισόκαλο» Διάβολο. Πλὴν ὁμορφιά εἶναι θεραπευτική.

Στὴ γραμμὴ αὐτὴ στοιχεῖ ἡ ὅλη ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση, ἡ ὁποία μὲ ἀνθρώπινα μέσα προσπαθεῖ νὰ ἀναπαραστήσει τὸ ἄρρητον κάλλος καὶ νὰ διαμεσολαβῆσει ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο εἴτε ὑμνῶντας εἴτε γράφοντας καὶ εἰκονογραφώντας εἴτε χιτίζοντας ἢ τελετουργώντας. Ἐπιχειρεῖ ἀκόμα νὰ διασώσει τὴν ὁμορφιά ἐκεῖ ὅπου καταχωνιασμένη καὶ κρυμμένη κινδυνεύει νὰ χαθεῖ καὶ νὰ λησμονηθεῖ εἴτε σὲ τόπους εἴτε σὲ ψυχὲς ἀνθρώπινες. Πάγιος προσανατολισμὸς της εἶναι νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ σώσῃ τὸ χαμένο καὶ λησμονημένο καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ πρὸς νέες δημιουργίες. Ἡ «ὁδὸς τῆς Φιλοκαλίας» εἶναι μακρὰ καὶ ἐπίπονος, γεμάτη ὁμορφιά⁵.

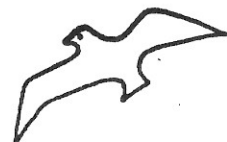
Πολλοὶ ἱερεῖς μας εἶναι οἱ ἴδιοι καλλιτέχνες καὶ θέλουν νὰ ἀναζητήσουν ποιμαντικὰ τὸν ποιμενόμενο μέσω τῆς τέχνης. Ἄλλοι, παράλληλα πρὸς τὸ προσωπικὸ καλλιτεχνικὸ τους ἔργο ἀφιερώνονται στὴ φανέρωση καὶ ἀποκατάσταση χαμένων θησαυρῶν. Ἔργο δύσκολο, ἐπίπονο καὶ ἐπίμονο πού ἀπαιτεῖ σεβασμὸ καὶ συνέπεια, δείχνει συνάμα πιστότητα καὶ ἐκούσια παραίτηση ἀπὸ προσωπικὸ θέλημα παρέμβασης στὸ ὑπὸ ἀποκατάσταση ἔργο. Τοὺς ἀπομένει ὁμορφία ἢ χαρὰ νὰ διακονοῦν ταπεινὰ τὸν πρῶτο καλλιτέχνη δημιουργό, πού χωρὶς αὐτοὺς θὰ παρέμενε ἄγνωστος γιὰ πάντα ἢ ἀτελῶς γνωστός.

Μιὰ τέτοια εὐπειθὴς στάση ταπεινώσεως — τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι — ὀδηγεῖ τοὺς ἱερεῖς μας καὶ στὴν ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων καὶ τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ μέσα μας πού ἀπαιτεῖ ἐπίσης σεβασμὸ, πιστότητα, ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς ἐργασίες, ὅπως καὶ ἄλλες εἶναι φιλοκαλικὲς καὶ θὰ πρέπει νὰ ἐνημερώνονται γι' αὐτὲς οἱ σεβαστοὶ ἀναγνώστες τοῦ περιοδικοῦ μας.

Μιὰ νέα στήλη

Μιὰ νέα στήλη, ἡ «Φιλοκαλικὴ ἐνημέρωση», θὰ

Σε δρόμους ποιμαντικής διακονίας

φροντίζει στο μέλλον για μιὰ καλύτερη ἐνημέρωσή τους για πρόσωπα και πράγματα στο χώρο τῆς τέχνης. Στόχος τῆς θὰ εἶναι μιὰ ἀναζήτηση τῆς «φιλοκαλίας» ὅπως τὴ συλλαμβάνουν ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ Πατέρες μέσα στὸν κυκλῶνα τῶν σύγχρονων ρευμάτων τῆς τέχνης ἢ διαμόρφωση μιᾶς νέας ἀντίληψης σχετικὰ μετὰ τὸ κάλλος, τὴν κριτικὴ τῶν καλλιτεχνικῶν δρώμενων στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ καὶ μετὰ τὴ συνεργασία τῶν ἀναγνωστῶν.

Συνεχίζουμε ἐδῶ μιὰ πρώτη προσπάθεια ποὺ κάναμε στὰ πλαίσια τοῦ Τομέα Χριστιανικῆς Λατρείας, Ἀγωγῆς καὶ Διαπομπῆς τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας μετὰ ἀφορμὴ τὴν προβολὴ στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τῆς ταινίας τοῦ σκηνοθέτη Μάρκη Μωραΐτη «Ἱερομονάχου Δαμιανοῦ παραμυθία». Οἱ φοιτητὲς μας κατενόησαν πλήρως τὴν ἀναγκαιότητα τῆς παραμυθίας τοῦ κόσμου καὶ διοργάνωσαν μετὰ τὴν πολιτιστικὴ τους ὁμάδα μιὰ κινηματογραφικὴ ἐσπερίδα τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1994. Τότε κυκλοφόρησε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ περιοδικὴ ἔκδοση τέχνης «Φιλοκαλικὴ ἐνημέρωση» γιὰ τὴν διέγερση τελικὰ τῶν ὀριζόντων τοῦ φοιτητῆ καὶ μελλοντικοῦ θεολόγου. Ἄλλωστε ἡ διὰ βίου ἐκπαίδευση ἀπαιτεῖ τὴν ἐπὶ συνεχοῦς βάσεως πληροφόρηση καὶ ἀνταλλαγὴ πληροφοριῶν ὅλων μας.

Θελήσαμε, λοιπόν, στὴν πρώτη αὐτὴ ἐνημερωτικὴ μας προσπάθεια νὰ δώσουμε τὸν λόγο σ' ἕναν ἐμπειροκαὶ ἀξιόλογο εἰδικὸ σὲ θέματα τέχνης καὶ συντηρήσεως εἰκόνων κληρικὸ, τὸν πανοσιολογιώτατο ἀρχιμανδριτὴ κ. Χερουβεῖμ Μαλισιάνο, ἱερατικῶς προϊστάμενο τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἁγίου Αἰμιλιανοῦ Λόφου Σκουζέ μετὰ σπουδὲς καὶ διδακτορικὸ δίπλωμα στὴν κριτικὴ τῆς βενετικῆς ἀγιογραφίας. Ἡ συζήτηση ποὺ εἴχαμε πρὶν λίγους μῆνες, γιὰ τὴν περίοδο τῆς πρωτοσυγκελλίας του στὴ Βιέννη καὶ τὴν κατὰ τὴν ἐκεῖ παραμονὴ του ἐπισήμανση καὶ συντήρηση πέντε πινάκων τοῦ μεγάλου μας ζωγράφου Κωνσταντίου Παρθένου στὸν ἐκεῖ Ἱ. Ναὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μετὰ ἔκανε νὰ προτείνω νὰ καταγράψω μετὰ λεπτομέρειες τὴν ὅλη πορεία τῆς ἔρευνας, συντηρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῶν πινάκων.

Μετὰ τὴν ἀκρίβεια ποὺ τὸν διακρίνει, τὴν παρατηρητικότητά ποὺ τὸν χαρακτηρίζει καὶ τὴς ὀλοκληρωμένες σπουδὲς του σὲ θέματα τέχνης μπόρεσε νὰ διατυπώσῃ ἀπόψεις ποὺ ἀποκαθιστοῦν τὴν εἰκόνα γιὰ

τὸ ἔργο τοῦ Κ. Παρθένου κατὰ τὴ διάρκεια τῆς διαμονῆς του στὴ Βιέννη (1897-1903). Πιστεύω ὅτι οἱ συνάδελφοί του τῆς μαχομένης Ποιμαντικῆς θὰ αἰσθανθοῦν ιδιαίτερη χαρὰ διαβάζοντας τὴ συμβολὴ του αὐτῆ γιὰ τὸν Κ. Παρθένου σὲ ἐπόμενο τεῦχος: «Κ. Παρθένου. Ἄγνωστες μαρτυρίες τῆς παρουσίας του στὴ Βιέννη» (Τὰ θρησκευτικὰ καὶ κοσμικὰ ἔργα τοῦ Κ. Παρθένου στὴ Βιέννη).

Νὰ σημειώσω ἐδῶ ὅτι ὁ π. Χερουβεῖμ ἀνταποκρίθηκε καὶ σὲ παλαιότερη ἐκκλήσή μας ἀπὸ τῶν σηλῶν τοῦ «Ἐφημερίου» γιὰ τὴν καταγραφή τῆς ἱστορίας τῶν ἐνοριῶν ἀπὸ τὴν ἵδρυσή τους μέχρι σήμερον (1993, σ. 152-153). Μετὰ πρωτοβουλία του κυκλοφόρησε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1995 κομψὸ τεῦχος ἐπιγραφόμενον Ἄγιος Αἰμιλιανὸς ὁ Μάρτυς (48 σελ.), ποὺ περιλαμβάνει ἀσματικὴ ἀκολουθία, συναξάριο καὶ ἱστορικὸ σημείωμα περὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἱ. Ναοῦ καὶ ἀποτελεῖ μέρος εὐρύτερης ἐργασίας του ποὺ θὰ ἐκδοθεῖ στὸ ἐγγύτερο μέλλον.

1. Βλ. *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, σ. 35-45 καὶ «Ὁ Ἐφημερίος» 1995, σ. 128-130.

2. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* IV, PG 3,701C.

3. Ἡ φράση αὐτὴ τοῦ Φ. Ντοστογιέφσκυ ἀποτελεσε τὸν τίτλο τοῦ θαυμάσιου βιβλίου τοῦ Bernard Bro, *La Beauté sauvera le monde*, éd. du Cerf, 1990.

4. Τὸ ὀρθόδοξο αἶσθημα ἀντανάκλα ἢ φράση τοῦ π. Βιργιλίου Γκεωργίου, *Ἐνα ὄνομα γιὰ τὴν αἰωνιότητα*, Ἀθήναι, Ἐκδ. «Τῆνος» 1970, σ. 85, σὲ μετάφραση τοῦ θεοφιλοστάτου ἐπισκόπου κ. Εὐθυμίου (Στύλιου): «Ὁ πατέρας μου ἀγαποῦσε τὴς ὁμορφες διηγήσεις. Διότι ἦταν πιστός. Κι ἐκεῖνος, ποὺ ἀγαπᾷ τὸν Θεό, ἀγαπᾷ αὐτόματα καὶ τὴν ὁμορφιά. Ἐκεῖνος, ποὺ εἶναι φιλόθεος, ἐραστὴς τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀναγκαστικὰ καὶ φιλόκαλος, ἐραστὴς τοῦ ὠραίου, τῆς ὁμορφιάς».

5. Ἐστὶ ἐπιγράφει τὸ δροσερὸ ἄρθρο του ὁ Ζὰκ Τουράιγ, σύγχρονος ὀρθόδοξος Γάλλος στοχαστὴς καὶ μεταφραστὴς πλήθους λειτουργικῶν καὶ ἄλλων κειμένων στὰ γαλλικὰ ἀπὸ τὴ γλώσσα μας. Τὸ κείμενό του, μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Γιῶργο Κυθραιώτη, δημοσιεύθηκε στὸν «Θεολογικὸ Κήρυκα», τῆ Θεολογικῆ Ἐπετηρίδα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κιτίου, τόμος Ε', Λάρνακα 1993, σ. 221-231. Τὴν ἔκδοση τῆς *Φιλοκαλίας* τῶν ἱερῶν νηπιτικῶν βλ. στὸν «Ἀστέρ» σὲ πέμπτη ἔκδοση, τόμοι Α'-Ε', 1982 κ.ε. Ἡ πρώτη ἔκδοση τῆς *Φιλοκαλίας* (Βενετία 1782) κατακρίνεται ὡς «ἡ ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ ἀκτίστου φωτός ἐναντι τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ αἰῶνος τῶν φώτων» (δηλ. τῆς Διαφωτισμοῦ) ποὺ στηριζόταν μόνο στὸν ὀρθὸ λόγον» (βλ. λήμμα «Philocalie» στὴν *Encyclopaedia Universalis*, τόμος 19, Paris 1975, σ. 1500).